

अयमेवदहराधुपासकानामुपास्यइत्याह तत्रेत्यादिना तत्रमहत्यात्मनिलोकाअतीताअनागतवर्तमानाश्चसंति यच्चास्येहास्तियच्चनास्तिसर्वतद्वगत्वाविदतइतिश्रुतेः सद्भावनिरताश्चयेतेमहत्त्वमुपयातीतिवृत्ती येनान्वयः ॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥ इत्याश्वमेधिकेपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४०॥ ॥१३॥ कार्यस्यकारणान्नन्यत्वदन्महांतेवाहंकारतामापन्नंविदुणोति य इति ॥ १ ॥ भूतादिरितित्यैवाहंकारस्यतामसस्याव्यवर्थासंज्ञा वैकारिकइतिविकारान्महतोजातइतिव्युत्पन्नेस्तस्यैवनाम सचतेजसःप्रबल्यात्मकस्यरजसोविकारः चेतेनाधीयतेस्मिन्नितिचेतनाधातुश्चेतनः

तत्रबुद्धिविदोलोकाःसद्भावनिरताश्चये ॥ ध्यानिनोनित्ययोगाश्चसत्यसंधाजितेंद्रियाः ॥६॥ ज्ञानवंतश्चयेकेचिदलुब्ध्याजितमन्यवः ॥ प्रसन्नमनसोधीरानिर्ममानिरहंरुताः ॥७॥ विमुक्ताःसर्वएवैतेमहत्त्वमुपयांत्युत ॥ आत्मनोमहतोवेदयःपुण्यांगतिमुत्तमां ॥८॥ अहंकारालसूतानिमहाभूतानिपंचवै ॥ पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपंचमं ॥९॥ तेषुभूतानियुज्यंतेमहाभूतेषुपंचसु ॥ तेशब्दस्पर्शरूपेषुरसगंधक्रियासुच ॥१०॥ महाभूतविनाशतेप्रलयेप्रत्युपस्थिते ॥ सर्वप्राणभृतांधीरामहदुल्यद्यतेभयं ॥११॥ सधीरःसर्वलोकेषुनमोहमधिगच्छति ॥ विष्णुरेवादिसर्गेषुस्वयंभूभवतिप्रभुः ॥१२॥ एवंहियोवेदगुहाशयं प्रभुंपरंपुराणंपुरुषंविश्वरूपं ॥ हिरण्मयंबुद्धिमतांपरांगतिसबुद्धिमानबुद्धिमतीत्यतिष्ठति ॥१३॥ इतिश्रीमहाभारतेआश्वमेधिकेपर्वणिअनुगीतापर्वणिगुरुशिष्यसंवादेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४०॥ ॥४३॥ ब्रह्मोवाच यउत्पन्नोमहान्पूर्वमहंकारःसउच्यते ॥ अहमित्येवसंभूतोद्वितीयःसर्गउच्यते ॥१॥ अहंकारश्चभूतादिवैकारिकइतिस्मृतः ॥ तेजसश्चेतनाधातुःप्रजासर्गःप्रजापतिः ॥२॥ देवानांप्रभवोदेवोमनसश्चत्रिलोककृत् ॥ अहमित्येवतत्सर्वमभिमंतासउच्यते ॥३॥ अध्यात्मज्ञानतृप्तानांमुनीनांभावितात्मनां ॥ स्वाध्यायकृतुसिद्धानामेषलोकःसनातनः ॥४॥ अहंकारेणाहरतोगुणानिमान्भूतादिरेंवस्तृजतेसंभूतकृत् ॥ वैकारिकःसर्वमिदंविचेष्टतेस्वतेजसारंजयतेजगत्तथा ॥५॥ इतिश्रीमहाभारतेआश्वमेधिकेपर्वणिअनुगीतापर्वणिगुरुशिष्यसंवादेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥ ॥४३॥ ॥४३॥

पुरुषइत्यर्थः प्रजानांसर्गोयस्मान्अतःप्रजासर्गत्वात्प्रजापतिरप्ययमेव ॥ २ ॥ देवानांइंद्रियाणांश्रोत्रादीनांमनसश्चप्रभवउत्पत्तिस्थानं स्वयमपिदेवोदीव्यन्क्रीडन्त्रिलोककृत् अहमितियोभिमन्यतेसोहंकारः ॥३॥ एषःसमष्टिरूपोऽनिरुद्धाख्यःसर्वेषांसिद्धानांलोकःप्राप्यंस्थानं ॥४॥ अहंकारेणत्रिगुणमयेनगुणान्शब्दादीन्आहरतोभोकुमिच्छतःपुरुषस्यभूतादित्तामसोहंकारःतृजतेभूतानिब्योमादीनिअतएवसंभूतकृत् वैकारिकःसर्वाणींद्रियाणिस्वस्वतैर्वर्शेनस्पर्शनादिकांक्रियां करोति तैजसःकर्मेन्द्रियाणिपंचषणाणांश्चसंख्यानद्वारासर्वभोगैर्गर्जयतीति ॥५॥ इत्याश्वमे.ने.०भारतभा.०एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥